

ЗАРАЖЕННЯ ВЕНЕРИЧНОЮ ХВОРОБОЮ: ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ

Павленко І.В.

доцент кафедри публічного права ФСП
НТУУ «КПІ імені Ігоря Сікорського», к.ю.н.

В статті розглянуто проблемні питання кваліфікації ст. 133 КК України, яка встановлює відповідальність за зараження венеричною хворобою. З огляду на бланкетний характер диспозиції ст. 133 КК України, проаналізовано міжнародні стандарти та чинне національне законодавство у сфері охорони здоров'я в частині розгляданого питання. Встановлено, що термін «венерична хвороба» відсутній у вітчизняній нормативно-правовій базі, у зв'язку з чим констатовано проблему правозастосування ст. 133 КК України. Для забезпечення належної кримінально-правової охорони здоров'я людини від злочинних посягань осіб, які страждають на інфекційні хвороби, що передаються статевим шляхом, автором запропоновано конкретні шляхи вдосконалення ст. 133 КК України.

В статье рассмотрены проблемные вопросы квалификации ст. 133 УК Украины, в которой установлена ответственность за заражение венерической болезнью. Учитывая бланкетный характер диспозиции ст. 133 УК Украины, проанализировано международные стандарты и действующее национальное законодательство в части рассматриваемого вопроса. Установлено, что термин «венерическая болезнь» отсутствует в отечественной нормативно-правовой базе, в связи с чем констатировано существующую проблему правоприменения ст. 133 УК Украины. Для обеспечения надлежащей уголовно-правовой охраны здоровья человека от преступных посягательств лиц, страдающих на инфекционные болезни, передающиеся половым путем, автором предложено конкретные пути усовершенствования ст. 133 УК Украины.

The article deals with issues of qualification of Art. 133 of the Criminal Code of Ukraine, which establishes the responsibility of contracting sexually transmitted disease. Given the blanket nature of the disposition of Art. 133 of the Criminal Code of Ukraine, analyzed international standards and current national legislation regarding the issue. It was found that the term "venereal disease" does not exist in the national legislation and therefore stated the existing law enforcement problem Art. 133 of the Criminal Code of Ukraine. To ensure proper criminal legal protection of human health against criminal offenses of persons suffering from infectious sexually transmitted diseases, the author suggested specific ways to improve the Art. 133 of the Criminal Code of Ukraine.

Ключові слова: кримінальна відповідальність, зараження, венерична хвороба, інфекція, що передається статевим шляхом.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Чинний Кримінальний кодекс України (далі в тексті – КК України) містить чимало статей, диспозиції яких є бланкетними, тобто для з'ясування їх змісту потрібно звернутися до інших законодавчих або підзаконних нормативно-правових актів. Однією з таких норм є ст. 133 КК України, в якій встановлена відповідальність за зараження венеричною хворобою. Отже, для точного і повного встановлення всіх ознак складу злочину потрібне ретельне вивчення нормативних актів, які передбачають перелік таких хвороб, їх діагностику та лікування. Таке вивчення є запорукою правильної кваліфікації діянь винного.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Проблемі кримінальної відповідальності за поширення венеричних хвороб присвячено низку досліджень вітчизняних вчених-криміналістів. Це, зокрема, праці Ю. В. Александрова, І. С. Вікторова, В. О. Глушкова, Н. І. Загороднікова, О. Старко, Г. В. Чеботарьової та інших. Зазначимо, що вказані автори внесли вагомий внесок у питання розробки кримінальної відповідальності за зараження венеричною хворобою. Однак зауважимо, що, по-перше, роботи окремих авторів є застарілими і потребують нового погляду, а по-друге, питання проблем кваліфікації за ст. 133 КК України не завжди було в полі уваги дослідників. Саме тому вважаємо за необхідне висловити власне бачення означеної проблематики.

Формулювання цілей статті. Метою статті є виявлення проблемних питань кваліфікації зараження венеричною хворобою і формування на цій основі пропозицій щодо вдосконалення ст. 133 КК України, практики її застосування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Перш ніж означити проблемні питання кваліфікації зараження венеричною хворобою, коротко охарактеризуємо склад даного злочину.

Суспільна небезпека цього злочину полягає у заподіянні шкоди здоров'ю людини або загрози такого заподіяння. При венеричних хворобах видужання не настає само по собі: без медичної допомоги людина не може позбутися такої хвороби і хворіє на неї все життя. Саме тому на законодавчому рівні закріплено положення, згідно якого особи, хворі на інфекційні хвороби, що передаються статевим шляхом, підлягають обов'язковому лікуванню (за їх бажанням - анонімно).

Отже, *безпосереднім об'єктом* злочину є здоров'я людини.

Потерпілим може бути тільки *інша* особа незалежно від статі. Стать винного і потерпілого можуть бути як однаковими, так і різними. При цьому згода потерпілої особи на вчинення стосовно неї дії, які призвели до зараження, на кваліфікацію дій винного не впливає.

З *об'єктивної сторони* злочин полягає в активних діях по зараженню іншої особи венеричною хворобою. Венеричні хвороби інколи називають «хворобами поведінки», тому що їх поширенню сприяє моральна розпуста, випадкові статеві зв'язки тощо. Способи вчинення злочину можуть бути різноманітними: статевим шляхом (в тому числі в результаті різних статевих збочень), побутовим шляхом (через поцілunki або інфікування через різні побутові предмети, наприклад, ложка, станок для гоління, зубна щітка, цигарка, рушник тощо), внутрішньовенним способом (через шприци та інші медичні інструменти). На кваліфікацію дій особи вони не впливають.

Зараження венеричною хворобою слід розглядати як наслідок, а отже це злочин з матеріальним складом, тобто вважається закінченим з моменту, коли потерпілий фактично захворів на венеричну хворобу. Якщо особа вчинила дії з прямим умислом на зараження венеричною хворобою, наприклад, вступила з потерпілим у статеві зносини, проте останній в силу різних факторів (стійкий імунітет тощо) не захворів, такі дії слід розглядати як замах на вчинення злочину, передбаченого ст. 133 КК України.

Кваліфікований склад зараження венеричною хворобою тягне кримінальну відповідальність за таких обставин: 1) якщо таке діяння було вчинено особою, раніше судимою за зараження іншої особи венеричною хворобою; 2) зараження двох чи більше осіб; 2) зараження неповнолітнього. В першому випадку йдеться про спеціальний рецидив злочинів. В другому випадку йдеться про зараження двох чи більше осіб як одночасно (однією дією), так і в різний час, як одним способом, так і різними. Кількість потерпілих понад дві особи на кваліфікацію дій винного за ч.2 ст. 133 не впливає, проте така обставина має враховуватись судом при призначенні покарання. Неповнолітнім є особа, яка не досягла 18-річного віку на момент вчинення діяння суб'єктом цього злочину.

Особливо кваліфікований склад зараження венеричною хворобою тягне кримінальну відповідальність, якщо це спричинило тяжкі наслідки. Під тяжкими наслідками слід розуміти заподіяння потерпілому середньої тяжкості чи тяжких тілесних ушкоджень, а також настання безплідності, самогубства потерпілого тощо. Це так звані вторинні або похідні наслідки. Первинним наслідком є саме зараження венеричною хворобою.

Суб'єкт злочину спеціальний – хвора на венеричну хворобу фізична осудна особа, яка досягла 16-річного віку на момент вчинення злочину. Інші (не хворі на венеричну хворобу) особи можуть бути співучасниками з кваліфікацією їх дії за відповідними частинами ст.133 і частинами 3, 4 чи 5 ст.27 КК України.

Суб'єктивна сторона основного і кваліфікованого складів злочину (ч. 1 і 2 ст.133 КК) характеризується як умислом (прямий і непрямий), так і необережністю (злочинна самовпевненість).

Прямий умисел характеризується тим, що винний, знаючи про наявність в нього венеричного захворювання, усвідомлює суспільно небезпечний характер своєї дії, яка призведе або може призвести до суспільного небезпечного наслідку (зараження потерпілого), і бажає його настання. При непрямому умислі винний, так само знаючи про наявність в нього венеричного захворювання, усвідомлює суспільно небезпечний характер своєї дії, яка призведе або може призвести до суспільного небезпечного наслідку (зараження потерпілого), не бажає такого наслідку, проте свідомо його допускає (наприклад, вступ в статеві відносини задля задоволення статевої пристрасті за байдужого ставлення до наслідку – зараження потерпілого). Злочинна самовпевненість характеризується тим, що винний, знаючи про наявність в нього венеричного захворювання, передбачає настання суспільно небезпечного наслідку (зараження потерпілого), але має певний розрахунок на його відвернення (наприклад, особа, яка розпочала лікування від венеричного захворювання вступає в статевий зв'язок, розраховуючи на те, що ліки подіяли і зараження партнера не відбудеться).

Особливістю даного складу злочину є те, що кримінальна відповідальність настає лише за умови обізнаності винного в тому, що він хворіє на венеричне захворювання. Саме тому в даному складі виключена вина у формі злочинної недбалості, адже в таких випадках особа не знає про наявність у неї хвороби.

Ставлення до тяжких наслідків в особливо кваліфікованому складі злочину (частина 3 ст. 133 КК) може бути лише необережним. Зміст необережності полягає в тому, що винний, знаючи про наявність в нього венеричного захворювання, передбачає, що в результаті його дії (зараження потерпілого) можуть настати тяжкі наслідки для потерпілого, але має певний розрахунок на їх відвернення (злочинна самовпевненість) або ж взагалі не передбачає настання тяжких наслідків, хоча повинен був і міг їх передбачити (злочинна недбалість). Мета і мотив вчинення злочину можуть бути різними (помста, заздрощі тощо) і на кваліфікацію дій винного не впливають.

Зважаючи на бланкетний характер диспозиції ст. 133 КК України, окремої уваги заслуговує питання звернення до галузевого законодавства. Базовим юридичним документом, що регулює медичну діяльність є Закон України «Основи законодавства України про охорону» від 19 грудня 1992 р. В цьому документі визначення терміну «венеричні хвороби» відсутнє. Однак в ст. 53 словосполучення «венеричні захворювання» все ж фігурує, але лише в контексті того, що такі захворювання поряд з туберкульозом, психічними захворюваннями, СНІДом, лепрою, хронічним алкоголізмом та наркоманією є соціально небезпечними захворюваннями та потребують спеціальних заходів лікування та профілактики [1, 19].

Водночас в Законі України «Про захист населення від інфекційних хвороб» від 06 квітня 2000 р. перелік соціально небезпечних захворювань є дещо іншим і за назвою, і за обсягом. В розділі IV вказаного закону йдеться про туберкульоз, інфекційні хвороби, що передаються статевим шляхом, СНІД та проказу [2, 228].

Такі розбіжності в термінології та переліку соціально небезпечних хвороб викликають труднощі не лише у питанні кваліфікації, але й в питанні застосування судом примусового лікування щодо особи, що вчинила злочин і яка має хворобу, що становить небезпеку для здоров'я інших осіб. Адже за своїм лексичним значенням «соціально небезпечні захворювання» (ст. 53 Закону України «Основи законодавства України про охорону», ст. 24 Закону України «Про захист населення від інфекційних хвороб») є тотожним поняттю «хвороби, що становлять небезпеку для здоров'я інших осіб» (ст. 96 КК України).

Отже, можемо констатувати існуючу в законодавстві колізію щодо визначення переліку соціально небезпечних захворювань. Колізії такого типу в юриспруденції прийнято вирішувати на користь того законодавчого акту, який був прийнятий пізніше. Така практика закріплена і в роз'ясненнях Міністерства юстиції України. Так, відповідно до Листа Міністерства юстиції України «Щодо практики застосування норм права у випадку колізії» від 26 грудня 2008 р., у разі існування неузгодженості між нормами, виданими одним і тим самим нормотворчим органом, застосовується акт, виданий пізніше, навіть якщо прийнятий раніше акт не втратив своєї чинності [3, 41].

Інших законів та/або підзаконних нормативно-правових актів, які б встановлювали перелік, порядок діагностики та лікування *венеричних захворювань* у вітчизняній нормативно-правовій базі немає. Натомість відповідно до Міжнародної статистичної класифікації хвороб та споріднених проблем охорони здоров'я (Десятий перегляд), прийнятою Всесвітньою організацією охорони здоров'я (далі в тексті – ВООЗ), на противагу терміну «венеричні захворювання» використовується словосполучення «інфекції, що передаються переважно статевим шляхом» (код [A50 A64]) [4, електронний ресурс]. Україна, будучи членом ВООЗ з 1948 р. (поновлене членство з 1992 р.), приєдналася до вказаних стандартів, у зв'язку з чим було прийнято ряд нормативних актів. Зокрема, це :

1) Наказ МОЗ України №297 від 08.10.1998 р. «Про перехід органів і закладів охорони здоров'я України на Міжнародну статистичну класифікацію хвороб і споріднених проблем охорони здоров'я десятого перегляду»;

2) Наказ МОЗ України № 503 від 29.08.2008 р. № 503 «Про затвердження методичних рекомендацій "Кодування захворюваності та смертності у відповідності до Міжнародної статистичної класифікації хвороб та споріднених проблем охорони здоров'я Десятого перегляду".

Особливу увагу в контексті розглядуваної теми становить Наказ МОЗ України №286 від 07.06.04 р. «Про удосконалення дерматовенерологічної допомоги населенню України» у вигляді додатка «Стандарти діагностики та лікування інфекцій, що передаються статевим шляхом (ІПСШ)» [5, електронний ресурс]. Відповідно до цього документа такими хворобами є сифіліс, трихомоніаз, гонококові, хламідійні інфекції, контагіозний молюск, бактеріальний вагіноз (гاردнерельоз), хвороба Рейтера тощо.

Таким чином, складність інкримінування ст. 133 КК України полягає в тому, що у чинній нормативно-правовій базі термін «венеричні хвороби» взагалі не вживається, цей термін є застарілим і використовується наразі на побутовому рівні. Як вище зазначалось, приєднавшись до стандартів ВООЗ, в Україні хвороби такого типу є «інфекціями, що передаються статевим шляхом (ІПСШ)».

На практиці, зважаючи на те, що диспозиція ст. 133 КК України є бланкетною, звернення слідчого, прокурора та суду до інших законів та підзаконних нормативно-правових актів на предмет встановлення того чи належить та чи інша хвороба до категорії венеричних, фактично є безрезультатним. Саме тому така прогалина потребує негайного усунення.

Найпростішим шляхом вирішення вказаної прогалини в ст. 133 КК України, на перший погляд, могла би бути заміна терміну «венерична хвороба» на термін «соціально небезпечне захворювання», яке використовується в Законі України «Основи законодавства України про охорону» та Законі України «Про захист населення від інфекційних хвороб».

Однак за таких умов створюється нова колізія – між ст. 130 та ст. 133 КК України. Адже до соціально небезпечних захворювань поряд з інфекціями, що передаються статевим шляхом, відносяться також СНІД і туберкульоз. Більше того, відповідно до згадуваної вище Міжнародної статистичної класифікації хвороб, і СНІД, і туберкульоз виділені в окремі групи. По суті це означає, що найближчим часом від законодавця слід очікувати зміни щодо перегляду переліку соціально небезпечних хвороб. Саме тому розглянута пропозиція змін до ст. 133 КК України є неприйнятною.

Зважаючи на впорядкованість і відповідність нормативних актів Міністерства охорони здоров'я України в частині розглянутого питання міжнародним стандартам, які є більш-менш стабільними, на нашу думку, існуючу прогалину в ст. 133 КК України можна вирішити наступним чином: замінити в диспозиції ст. 133 КК України термін «венерична хвороба» на словосполучення «інфекції, що передаються статевим шляхом». Внесення таких змін, як видається, сприяло б точній кваліфікації дій винного та не створювало б інсинуацій з приводу «наповнення» диспозиції ст. 133 КК України.

Література:

1. Закон України від 19 листопада 1992 р. «Основи законодавства України про охорону здоров'я» // Відомості Верховної Ради України. – 1993. - №4. – Ст. 19
2. Закон України від 6 квітня 2000 р. «Про захист населення від інфекційних хвороб» // Відомості Верховної Ради України. – 2000. - №29. – Ст. 228
3. Лист Міністерства юстиції України від 26 грудня 2008 р. «Щодо практики застосування норм права у випадку колізії» // Все про бухгалтерський облік. – 2009. - №23. – с. 41
4. МКХ-10 – он-лайн довідник Міжнародний класифікатор хвороб / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mkh10.com.ua/>
5. Наказ Міністерства охорони здоров'я України №286 від 07 квітня 2004 р. «Про удосконалення дерматовенерологічної допомоги населенню України» / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.moz.gov.ua/ua/portal/dn_20040607_286.html